

Hurmuzăcheștii și problema unității românești

CONSTANTIN BURAC

Poporul român, așa cum se știe, se individualizează de celelalte popoare ale Europei prin câteva trăsături fundamentale, care îi sint caracteristice. Printre acestea subliniem, pe lângă vechimea sa, conștiința puternică de apartenență a fiecărui membru al său — manifestată continuu de-a lungul timpurilor —, la etnia din care făcea parte, adică la același neam care vorbește aceeași limbă și împărtășește aceleași obiceiuri și religie. Și pe bună dreptate, dacă ne gândim că teritoriul strămoșesc, pe care s-a născut și dezvoltat poporul nostru, a fost străbătut și stăpinit aproape un mileniu de diferite popoare în migrațiunea lor spre lumea romană. Prin aceasta se poate explica „enigma” și „miracolul istoric” de supraviețuire a poporului român, supus intemperiilor prilejuite de confluența permanentă a două „lumi” diferite: romană-barbară, catolicism-ortodoxism, islamism-creștinism etc. Această conștiință de apartenență, legată și dezvoltată continuu pe fond religios dar și politic, demonstrează supraviețuirea populației românești din Transilvania, Bucovina și Basarabia, cu toate încercările și eforturile depuse de cei ce le-au stăpinit de-a lungul anilor.

Primejdiile tot mai amenințătoare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea au impulsivat năzuința românilor pentru realizarea unității naționale, unitate ce-i conferea mai mulți sortii de izbândă în confruntarea cu apetiturile imperiilor înconjurătoare. În acest context relevăm lupta unei întregi familii românești din Bucovina, asemănătoare cu multe din provinciile aflate sub stăpânirea străină, la apartenența nației din care făcea parte și la realizarea unității românești, visul și voința seculară a poporului nostru. Este vorba de familia Hurmuzăchenilor, cum li se spunea de obicei în Bucovina¹. Acest neam de vechi boieri din Moldova înrudit cu familia domnitoare a Movileștilor² și a cronicarului Ion Neculce³, este cunoscut prin activitatea patriotică desfășurată din a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁴ — de când este atestată documentar — până la începutul secolului al XIX-lea, ajungând să ocupe chiar funcții în sfatul domnesc. Noi ne vom opri, doar la activitatea fraților Hurmuzachi: Constantin, Eudoxiu, Gheorghe, Alexandru și Nicolae și a surorilor lor: Eufrosina și Eliza, ca descendenți ai lui Doxache și Elena Hurmuzachi.⁵

Doxache Hurmuzache, „boier de lege veche” și „plin de virtuți antice”⁶, se așază la 1804 la Cernaucă, lângă Cernăuți, în ciuda emigrării multor români din Bucovina⁸, ca urmare a măsurilor de deznaționalizare⁹ întreprinse de monarhia austriacă împotriva populației românești, fără a întrerupe însă

¹ N. Iorga, *O luptă literară*, vol. I, București, 1979, p. 286.

² Romulus Cândea, *Un luptător bucovinean: Alecu Hurmuzachi*, Sibiu, 1941, p. 4–5.

³ Arh. St. Buc., fond Teodor Balan, dosar 28, f. 17.

⁴ Ibidem.

⁵ Mihail Berza, *Eudoxiu Hurmuzachi și familia sa*, în „Revista Arhivelor”, anul LI (1974), vol. XXXVI, nr. 4, p. 509–515.

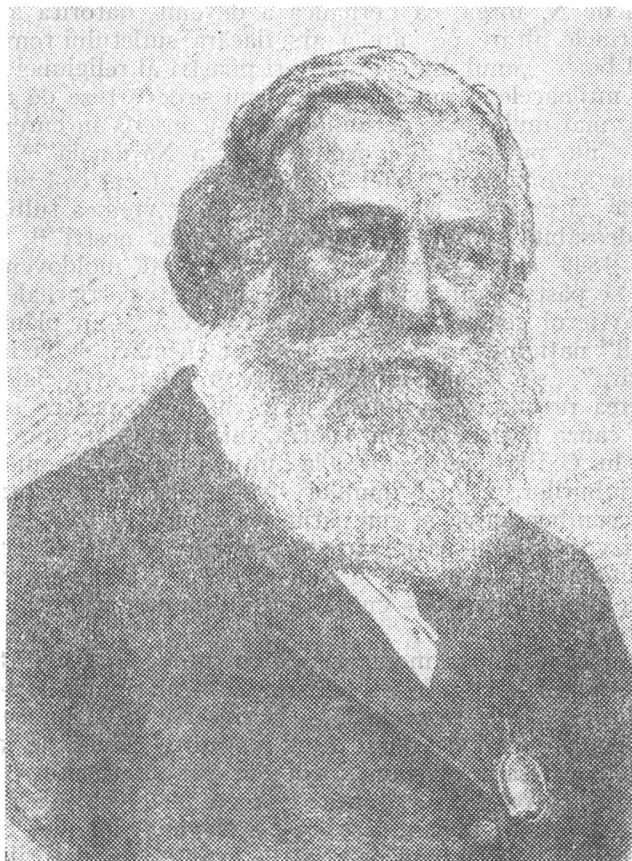
⁶ Romulus Cândea, *op. cit.*, p. 4–5.

⁷ George Sion, *Suvenire contemporane*, vol. II, București, 1973, p. 140.

⁸ Ionel Dirlălă, *Conștiința națională a românilor bucovineni*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie / A. D. Xenopol /” XII, Iași, 1975, p. 178.

⁹ Romulus Cândea, *op. cit.*, p. 4.

relațiile cu Moldova veche¹⁰. Stabilit odată aici și ca bun cărturar și patriot, nu va sta impasibil față de politica antiromânească promovată de Curtea de la Viena. Astfel, pentru menținerea aspectului românesc¹¹ al provinciei din care făcea parte, sfidînd hotărîrile habsburgice luate împotriva bisericii

Eudoxiu Hurmuzachi.

românești de aici, Doxache a construit, între 1823—1825, o nouă biserică la Cernauca, din piatră și cu turn, în locul celei din lemn, pe care a împrejmuit-o cu un statornic zid.¹² Concomitent au fost zidite și lărgite zidurile „castelului” său, parcă anume să poată oferi adăpost, mîngiere și sprijin pentru o mulțime de români de pretutindeni pe timpul evenimentelor de la 1848—1849, cum se întîmplase și la 1821¹³, încît ospitalitatea casei Hurmuzachi devenise „proverbială în trei țări vecine, care în anii regenerațiunii.

¹⁰ Pentru activitatea depusă în slujba poporului său, Doxache Hurmuzachi a fost ridicat la rangul de mare căminar (1819), de mare agă (1827) și de mare vornic (1850).

¹¹ Dimitrie A. Sturdza, *Eudoxiu Hurmuzachi*, în Eudoxiu Hurmuzachi, *Fragmente din istoria românilor*, tom. I, București, 1879, p. VI.

¹² Arh. St. Buc., fond Teodor Balan, dosar 28, f. 55.

¹³ G. Bariț, *Familia Hurmuzachi*, în Eudoxiu Hurmuzachi, op. cit., p. XXI.

ajunse la culme”¹⁴. Dacă la acestea mai adăugăm și faptul că Elena, soția lui Doxachi, din neamul Murguleștilor¹⁵, s-a îngrijit neconținut să-și crească pruncii încît „în acest amestec de limbi să rămînă aceea ce sîntem noi, adecă români, și să-și conserve sentimentele lor naționale în toată viața”¹⁶, putem afirma alături de N. Iorga, că Cernaucă a devenit, datorită acestei familii, „unul din puținele altare pe care a ars flacăra sufletului românesc unic”¹⁷.

Bătrînul boier, „unul din cei mai tari pilaștri ai religiunii și bisericii”¹⁸, a căutat prin mijloacele și puterile sale să nu se depărteze de nația din care făcea parte și, mai mult, prin acțiunile sale s-a înscris în curentul pașoptist a cărui țintă „nu putea fi alta decît Unitatea Națională”¹⁹, cum avea să scrie mai tîrziu N. Bălcescu. Astfel Doxachi prin „focul ce-l nutrea în inimă lui pentru țară și popor”²⁰ a acordat încă de pe „vremea tulburărilor” de la 1821 „feluri deosăbite și îmbrățișări compatrioților noștri”²¹, nemaivorbind de anii 1848—1849, cînd „casa lui”, „focar de viață moldovenească”²², singura „în care se păstra limba și datinile vechii vieți patriarhale românești”²³ a devenit „cartierul general” al emigranților. Aici „s-au plămăduit planuri pentru viitorul” națiunii române, aici, potrivit chemării de la Blaj „Vrem să ne unim cu Țara”, „s-a făcut o înfrățire peste granițele artificiale de atunci”²⁵.

Înfrîngerea revoluției pașoptiste nu a însemnat pentru boierul patriot renunțarea la cauza națională. Din contra, într-o scrisoare din 22 ian/3 febr. 1850 adresată lui G. Bariț, referindu-se la „ultima mișcare a românilor” aprecia „apropierea duhurilor, unirea inimilor, frățietatea caracterurilor, solidaritatea soartei, combucurarea și compătimirea unuia cu toți, și a tuturor cu unu, care au izvorît din aceea mișcare și prin care răzlățitul trup a națiunii noastre fără îndoială s-au îndesit și s-au încheat”, iar „ceea ce trecutul au unit — spunea el mai departe — curgătorul nu va despărți și nici secolul cred că nu va putea”²⁶.

Neprecupețind nici un moment pentru propășirea unității românești, ca unii „carii suntem — cum însuși se exprima — nu numai de aceeași biserică dar și de același sînge”²⁷, Doxachi lăsa, la trecerea sa în lumea celor drepți, survenită cu doi ani mai devreme decît realizarea Unirii de la 24 ianuarie 1859, chemarea adresată nu numai copiilor săi, ci tuturor „prietenilor și scumpilor patrioți”, prin care spunea: „să nu uitați că aveți de îndeplinit trei datorii mari și sfinte, pentru care aveți a răspunde înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor noștri. Aceste trei datorii sînt: patria,

¹⁴ *Ibidem*, p. XIX—XX.

¹⁵ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 56.

¹⁶ G. Bariț, *op. cit.*, p. XIV—XV.

¹⁷ N. Iorga, *Legăturile culturale între Bucovina și Principatele Românești*, București, 1914, p. 17.

¹⁸ G. Bariț, *op. cit.*, p. XIV.

¹⁹ N. Bălcescu, *Privire asupra stării de față asupra trecutului și viitorului patriei noastre*, în Cornelia Bodea, 1848 la români. O istorie în date și mărturii, vol. I, București, 1982, p. 319.

²⁰ Dimitrie A. Sturza, *op. cit.*, p. VI.

²¹ Teodor Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina, 1821 și 1848*, București, 1929, p. 102—103.

²² N. Iorga, *O luptă literară*, vol. I, p. 286.

²³ George Sion, *op. cit.*, vol. II, p. 347.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Romulus Cîndea, *op. cit.*, p. 5.

²⁶ N. Bălcescu, *Correspondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț*, Vălenii de Munte, 1911, p. 63—66.

²⁷ *Ibidem*, p. 116.

limba și biserica. Românească e țara aceasta în care trăim, ciștigată și păstrată cu singele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi românești, care n-au putut să apună, pentru că sînt o proprietate nepieritoare a ei. Limba română, sufletul naționalității noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii noștri în timpul barbariei chiar cu răspunderea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări, nici un drept nu s-a aflat în putere ca s-o desființeze. Biserica țării noastre este biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre”²⁸.

Frații Hurmuzachi, crescuți în spiritul acestui testament patriotic și primind o educație aleasă, nu puteau să nu acționeze atunci cînd, după terminarea studiilor, s-au aruncat în vîltoarea evenimentelor, decît ca niște adevărați români. Astfel, încă de la începutul revoluției pașoptiste, fiind la curent cu ideile și soluțiile care se vehiculau despre viitorul românilor și ținînd cont de situația internațională, Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi însărcinau, în aprilie 1848, pe Alecu Russo, din Moldova, în drum spre Viena „să propună cu acordul și al altor patrioți-, împăratului Ferdinand, unirea tuturor românilor sub sceptrul unui principe din Casa de Habsburg”²⁹. Ideea va fi susținută și argumentată apoi într-un act oficial și anume Memoriul românilor bucovineni din iunie 1848, redactat de Eudoxiu Hurmuzachi, prin care se atrăgea atenția împăratului Austriei atît asupra apartenenței lor la naționalitatea română, cit și „asupra multiplelor legături sociale și comerciale care există între Bucovina și țările vecine și înrudite cu noi, Moldova și Valahia, și care au o influență puternică asupra industriei și comerțului întregii monarhii austriace”³⁰.

Acastă soluție constituia, în viziunea inițiatorilor, doar o formulă de tranziție dată de situația împrejurărilor și derulării revoluției române. Odată cu vestea victoriei revoluției de la București ea avea să fie abandonată, cum se vede din scrisoarea lui Constantin Hurmuzachi, așezat în Moldova, adresată la 15/17 iulie 1848 lui Lascăr Rosetti, care se află la Cernăuți, că „unicul scop ce trebuie să-l urmărim acum este unirea Moldovei cu Țara Românească sub aceleași instituții și în aceleași condițiuni, ceea ce s-ar putea realiza ușor”³¹.

Dorința înfăptuirii unității românești a fost comentată, argumentată și susținută și de ziarul „Bucovina”, editat de Gheorghe Hurmuzachi, căruia i se adaugă din 1849 și fratele său Alexandru. Prin articolul program se atrăgea atenția asupra „fireștilor legături” dintre toți românii din ambele Principate, de sub stăpînirea austriacă, bazate pe istorie, religie, moravuri și „a multor altor relații de trebi și de familie” ce nu pot fi tăgăduite. De asemenea, gazeta își propunea să fie „defensorul intereselor naționale”, de a se ocupa de „soarta fraților noștri români din Ungaria și Transilvania”, precum și a celor din Moldova și Țara Românească.³²

Evoluția evenimentelor și, mai ales, amestecul brutal al Rusiei, au determinat modificări în sensul limitării dorințelor și ca urmare și a obiectivelor revoluției române de la 1848—1849. Continuarea ei în Transilvania,

²⁸ Romulus Cîndea, *op. cit.*, p. 12.

²⁹ Ionel Dirdală, *op. cit.*, p. 180. Cornelia Bodea, *Lupta românilor, pentru unitatea națională, 1834—1849*, București, 1967, p. 112—113.

³⁰ Cornelia Bodea, *1848 la români...*, vol. I, p. 608—610.

³¹ *Ibidem*, p. 629—630.

³² Articolul program în „Bucovina”, nr. 1 din 4/16 octombrie 1848.

după înfringerea suferită în Moldova și Țara Românească, a impus conducătorilor români să-și precizeze poziția în noile împrejurări privind rezolvarea problemei naționale din Austria. Astfel, la începutul anului 1849 o delegație de deputați români din Imperiul habsburgic prezintă împăratului un „Memoriu” prin care cereau, în baza dreptului istoric, a vechimii, a majorității populației și a unității de limbă în biserică, literatură și casă, „Unirea tuturor românilor din statul austriac într-o singură națiune de sine stătătoare sub schiptrul Austriei”, sub denumirea de „Mare ducat al românilor”³². Memoriul a fost semnat din partea românilor din Bucovina de Eudoxiu Hurmuzachi, care se afla în acel timp la Viena pentru apărarea drepturilor și libertăților conaționalilor săi. Vestea aderării la cauza națională a produs o mare bucurie și satisfacție în rîndul populației românești și între membrii familiei sale, cum se constată dintr-o scrisoare a fratelui său, Alexandru, din 6 martie 1849. Iată ce-i scria acesta: „noi toți am fost cuprinși de o mare bucurie din pricina petiției românești, mai cu seamă din cauza participării tale la această importantă acțiune..., tu ai acționat ca un adevărat patriot care știe să neglijeze micile considerații. De aceea vom fi mulțumitori întregii delegații și ție..., fiindcă aliindu-te cu deputăția de importanță epocală în istoria poporului nostru..., ai dat expresia gîndurilor intime, pe care fiecare adevărat român trebuie să le nutrească, adică ideea de unire... voi ai formulat ținta pe care o urmărim cu toții și pe care trebuie s-o urmărim pentru atingerea căreia lucrăm cu toții”³⁴. Iar un alt frate de-al lui, Gheorghe, în aceeași perioadă, afirma că „Unirea, organizația națională și concentrarea tuturor românilor din Austria într-un singur mănunchi este o idee atît de frumoasă, atît de mare, atît de grandioasă, încît”, ei — reprezentanții delegației române din teritoriile austriece —, vor trece în istoria poporului nostru drept cei mai mari binefăcători... Aceasta este convingerea mea, credința mea, dorința mea arzătoare și nu mai puțin a întregii noastre familii”³⁵.

Guvernul austriac, după cum se știe, nu a încuviințat constituirea românilor de sub stăpînirea sa într-un mare ducat, cu toate că românii au dat dovadă de loialitate și l-au sprijinit, sub pretextul că legea constituțională, adoptată la 4 martie 1849 nu permitea modificarea frontierelor țărilor componente ale monarhiei.

În fața guvernării centraliste promovate de Curtea de la Viena, revoluționarii români, fără a părăsi încrederea în viitorul României întregi: „liberă, una și nedespărțită”³⁶ vor continua lupta pentru promovarea cauzei naționale prin intermediul presei. Lipsa însă a unor gazete românești îl determină pe Alexandru Hurmuzachi să-l îndemne prin mai multe scrisori, în toamna anului 1849, pe George Bariț să depună eforturi pentru începerea reeditării Gazetei de Transilvania în scopul „de a conduce pe români”³⁷, de a „deprinde pe ai noștri la lectură, pentru ca să ia interes la trebile publice, să se deștepte cit mai în grabă și cit mai mult, ca să le putem vorbi, ca să ne înțelegem între noi, să ne consultăm și să ne încurajăm”³⁸, ca să nu mai fim

³² Cornelia Bodea, *1848 la români...*, vol. II, p. 961.

³⁴ *Ibidem*, p. 966—967; Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzachi și memoriul românilor ardeleni din luna lui februarie 1849*, Cernăuți, 1943, p. 9.

³⁵ Cornelia Bodea, *1848 la români...*, vol. II, p. 968—969; Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzachi și memoriul românilor ardeleni...*, p. 9—10.

³⁶ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională...*, p. 196.

³⁷ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 50.

³⁸ *Ibidem*, p. 40.

„despărțiți ca de China”.³⁹ Totodată, presa constituia și un mijloc de culturalizare și dezvoltare a conștiinței românilor de apartenență la aceeași națiune. În acest sens ziarul fraților Hurmuzachi, „Bucovina”, a jucat un rol însemnat, „îmbrățișind din capul locului problema românească în totalitatea ei”⁴⁰. În promovarea ideii unității românești redactorii ei au pornit de la studiul istoriei, arătând că românii de pretutindeni sînt descendenții românilor: „Forma feței acelei fizice ca și modul cugetării, sunetul limbii, nu mai puțin decît obiceiurile, portul, precum și plecările, conștiința lui istorică, nu mai puțin instinctul unei vieți afine vedesc pe adevăratul pogorîtoriu al stremșilor daco-romani”⁴¹. De asemenea, consemnarea numeroaselor fapte despre situația românilor din Ardeal, l-a făcut pe guvernatorul militar al Bucovinei, generalul Wohlgemuth, să susțină, că acest ziar „este scris mai mult pentru românii din Ardeal”, iar aceștia din urmă îl numeau „organul tuturor românilor din Austria”⁴².

Devenind ziarul cel mai activ în promovarea și susținerea cauzei românești, Guvernul leopolitan s-a văzut nevoit să ia măsuri de „preveghere de aproape”, cum consemna Aron Pumnul într-o scrisoare din februarie 1849, adresată lui G. Bariț. Totodată, Alexandru Hurmuzachi se plîngea patriotului ardelean că a primit din partea aceluiasi guvern „o admoțiune foarte categorică din cauza tendinței gazetei în privirea treburilor din lăuntru și chiar a celor din afară și mai cu seamă din Principatele învecinate”⁴³.

Măsurile luate de guvernul austriac, totuși, nu i-a înspăimîntat pe adevărații patrioți, cum afirma Constantin Hurmuzachi în iulie 1852 într-o scrisoare adresată lui G. Bariț: „Nici nouă, nici D-tale nu poate priveghea polițienească să ne inspire frică. Ce ne pasă nouă de asemenea priveghe, cînd nici noi, nici D-ta nu ne-am depărtat niciodată de calca legalității? Putem dar scrie unul altuia fără teamă. Principiile noastre sînt cunoscute, noi nu le ascundem, nici ne temem a le manifesta... noi totodată dorim, cu toată căldura inimilor noastre, și progresul rațional, gradat și legal, dorim din adîncul sufletelor noastre prosperitatea morală și materială... a mult amatei noastre națiuni. Aceste sînt principiile noastre, pentru ce dar să ne ferim de manifestarea lor, cînd ele sînt conforme legilor și timpului”⁴⁴. Și mai mult decît atît, evenimentele din timpul revoluției române, „scrise cu litere de singe în istorie”⁴⁵ prin „zelul luptătorilor și apărătorilor cauzei române”, dădea speranță, cum se confesa lui G. Bariț Eliza Sturdza născută Hurmuzachi, „că cauza națională va reeși... fără îndoială”⁴⁶, pentru că „vom închina toate puterile și dorințele noastre și toate mijloacele legale”, pentru „fericirea națiunei”⁴⁷.

Declanșarea războiului Crimeii (1853—1856) avea să impulsioneze activitatea românilor pentru impunerea cauzei lor în fața Europei. Simțind pulsul istoric, Alexandru Hurmuzachi se adresa, la începutul anului 1855

³⁹ *Ibidem*, p. 30—31.

⁴⁰ Arh. St. Buc., fond Teodor Balan, dosar 30, f. 82.

⁴¹ Eudoxiu Hurmuzachi, *Poziția ierarhiei române în Austria*, în „Bucovina”, nr. 18 din 22 iunie 1849.

⁴² Teodor Balan, *Refugiații moldoveni...*, p. 31.

⁴³ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 83.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 110.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 61—62.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 67—68.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 89—91.

fratelui său Eudoxiu și lui Mihail Kogălniceanu, îndemnându-i să acționeze mai energic în conformitate cu „iminentele transformări a stărilor moldo-muntene” privitoare „la întemeierea unui viitor mai fericit și mai vrednic, de a-și face o patrie”⁴⁸. Fratele său îi cerea ca, în graba colecționării vechilor documente românești, să nu uite prezentul, „cînd stările moldo-muntene sunt pe punctul a suferi o transformare substanțială... Nu scrie numai istoria românilor, fă istoria românilor modernă”, îi cerea să publice într-o limbă europeană „pentru publicul străin” în care să-i „se amintească interesele și dorințele și bunul nostru drept”. Concomitent, pe Mihail Kogălniceanu, îl îndemna să reediteze într-o formă nouă „Dorințele partidei naționale”, publicată în anul 1848, fiindcă această lucrare „e una din cele mai bune scrieri despre această materie”. „Fă, iubite amice”, îl conjură pe revoluționarul pașoptist, „Fiindcă ai toate mijloacele pentru aceasta, o scriere politică vrednică de toată luarea aminte streinilor și amăsurată seriozității cauzei și timpului”. Nepăsarea ar fi condamnată, fiindcă „cum se poate lăsa să treacă un moment ca acesta, fără să fi cercat voi, a vă folosi de el pentru a cere, a câștiga tot ce e cu putință... Acum ar trebui să ne mișcăm, să întrebăm toate mijloacele, să clătim ceriul și pămîntul”. Entuziasmul Alexandru Hurmuzachi, adresîndu-se celor doi patrioți, vedea Unirea Principatelor înfăptuindu-se sub un guvern național puternic, cu „o domnie ereditară, dinastică”, într-un „principat sănătos”, neutru, capabil să stabilească o pace durabilă în această parte a Europei.

Aceste idei vor fi împărtășite și de fratele său Constantin care întru totul s-a dedicat înfăptuirii Unirii Principatelor prin efectuarea de studii profunde asupra trecutului acestora. Apreciat pentru cunoștințele sale juridice, dar și a istoriei Principatelor, Constantin Hurmuzachi a fost ales secretar al Comitetului Unirii, constituit în iunie 1856. În această calitate, cînd locuința sa a devenit „cartierul general”, a depus o muncă titanică, fiind „organizatorul, directorul și executorul Comitetelor electorale”, iar ca șef al biroului Comitetului întreținea necurmată corespondența cu comitetele ținutale, le dădea instrucțiuni, întreținea relații cu consulatele, întocmea protestele, memoriile către Comisia europeană etc. Astfel, dacă la început, în iunie 1856, Consulatul austriac din Iași îl scotea pe Constantin Hurmuzachi între membrii moderați ai Comitetului Unirii, cu timpul și-a schimbat părerea, trecîndu-l printre „conducătorii cei mai activi ai mișcării unioniste”⁴⁹. Nu ne propunem să evocăm aici activitatea și contribuția lui Constantin Hurmuzachi la înfăptuirea Unirii Principatelor. Ne permitem a spune doar că el a îndeplinit apoi funcția de secretar al Adunării ad-hoc, primind și însărcinarea, avînd în vedere pregătirea sa, de redactare a Buletinului acesteia, alcătuit după modelul ziarului „Bucovina” din 1848 ai fraților săi, Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi. De asemenea, a subscris la cele cinci postulate formulate de Comitetul Unioniștilor, prezentate de Mihail Kogălniceanu la 7 octombrie 1857, pe care le-a argumentat din punct de vedere juridic și istoric, afirmînd că Unirea trebuie cerută, fiindcă ea „este înscrisă în inima tuturor românilor”, încheind cu apelul: „Nu credem că în momentul acesta suprem, de la care atîrnă viitorul și fericirea a cinci milioane de frați, să se afle între noi măcar unul, carele n-ar dori împlinirea cererilor rostite de țara

⁴⁸ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, București, 1963, p. 13–16.

⁴⁹ *Ibidem*, vol. II, București, 1959, p. 7, 312.

întreagă prin aleșii săi. Cine este în stare de a le combate, acela nu este român, ci dușman al fraților sei, dușman al țării, uncaltă a intereselor străine. Unul ca acela să aibă curajul rătăcitei sale opinii, vie la tribună. Noi îi vom răspunde”⁵⁰.

Împotriva dorinței românilor, Convenția de la Paris n-a admis Unirea, nici domn străin. Aceasta a declanșat lupte aprige între partidele care își susțineau fiecare candidatul preferat. Eudoxiu Hurmuzachi, care se afla la Iași, la sfârșitul anului 1858, impresionat de frământările politice din Moldova, afirma că și „vrăbiile de pe acoperiș fac politică”. Însă faptul care putea să adâncească dezbinarea unioniștilor a fost acela privind discutarea în Adunarea Moldovei a problemelor de organizare a viitorului stat român, cu care Constantin Hurmuzachi nu a fost de acord, arătând că aceasta nu este de competența congresului.

Prin alegerea ca domn al lui Alexandru Ioan Cuza, conflictul dintre unioniști a luat sfârșit, iar Constantin Hurmuzachi a fost de două ori ministru de justiție, la 1859 și 1861. Insuși primul domn al Principatelor Unite a avut cuvinte de laudă față de ministrul său: „Să uite Cuza că Hurmuzachi este un patriot bun și a lucrat pentru țară, că Hurmuzachi ne-a crescut pe noi toți, părinții lui Hurmuzachi sînt și părinții lui Cuza, că frații lui Hurmuzachi sînt și frații și prietenii lui Cuza?”⁵¹.

Colaborarea lui Cuza cu Hurmuzachi, datată încă din anii revoluției pașoptiste, a căpătat în această perioadă forme noi pentru susținerea cauzei naționale. Astfel, domnul unirii, prin stăruința fraților români din Bucovina, aprobă conferirea de burse tinerilor bucovineni pentru continuarea studiilor în limba română la liceele românești din Transilvania, datorită lipsei acestora în respectiva provincie⁵². Mai ales, „că sămînța, pe care o răspindim astăzi, — scria Alexandru Hurmuzachi — cade pe pămînt mînos în inimile fragede și nestricate ale tinerimei noastre, care este bună și studiosă și care se pregătește cu zel de a urma, de a continua și mai bine decît noi, lucrările începute... că astă bună și nobilă junime nu va rămîne în dreptul nostru, ci ne va întrece în toate virtuțile... în credința cătră patrie, cătră scumpa-ne mumă năciunea”⁵³. Iar cultura constituia „mijlocul cel mai propriu, chipul cel mai sigur, arma cea mai puternică”, cum aprecia același Hurmuzachi cu prilejul adunării de constituire a societății „Reuniunea română de lectură din Cernăuți” (1862), prin care putem „să trăim în noianul unei mulțimi necaracterizate de indivizi, ce să ne dezvoltăm cu ființa pe care o avem de’n fire, după plăcerile, însușirile și facultățile geniului propriu, să nu încetăm de a fi români cînd dorim, ce și pe tărîmul acesta și mai cu seamă pe acesta să fim și să rămînem români, ca cultivîndu-ne să nu ne depărtăm să nu ne înstrăinăm năciunei, poporului, a căruia fii sîntem”⁵⁴.

Un rol însemnat în acest sens l-a jucat „Foaia Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina” (1865—1869), care a avut menirea de a „conlucra la reînvierea noastră spirituală... a vorbi... iubiților compatrioți în dulcea noastră limbă..., însemnul etern al individualității poporului

⁵⁰ Arh. St. Buc., fond Teolor Bula, dosar 33, f. 211.

⁵¹ Ibidem, dosar 30, f. 58.

⁵² Ion Nistor, *op. cit.*, p. 147.

⁵³ Alexandru Hurmuzachi, *Cuînt de deschidere rostit în I-mă adunare generală din 19 aprilie 1 mai 1862 a Reuniunii din Cernăuți*, Cernăuți, 1862, p. 10—11.

⁵⁴ Ibidem, p. 4.

nostru, ... sigiliul Dumnezeirii, luceafărul luminos întipărit în fruntea națiunii noastre drept martoriu nepieritor al antice și glorioasei sale patrie și seminție⁵⁵. Militînd pentru cultivarea la tînăra generație a dragostei față de „moșie strămoșească”, frații Hurmuzăchești au acționat pentru înființarea unei catedre de istorie națională, pentru ca și românul „să afle măcar pe scurt, unde, pe ce pămînt, în ce parte a lumii trăiește și cine l-a născut”⁵⁶.

Pentru activitatea depusă în slujba promovării unității naționale, Hurmuzăchenii n-au fost ocoliți de obstrucționările oficialităților imperiale. Astfel, Doxache, tatăl fraților Hurmuzachi, alături de alți patrioți români, nu s-a aflat în rîndul celor decorați de împăratul Francisc Iosif, cu prilejul vizitei sale în Bucovina în toamna anului 1851, fiindcă avea fii cu sentimente „daco-romane”, care în anul 1848 am editat „discreditatul” ziar „Bucovina”. Totuși, la observația făcută că e vorba de fii, iar nu de părintele lor s-a răspuns că bătrînul Hurmuzachi n-a fost decorat fiindcă „nu și-a educat bine băieții”⁵⁷. Unul din fiii săi, Alexandru, pentru politica sa în favoarea unității românilor, a fost arestat și închis⁵⁸. De asemenea, Eudoxiu Hurmuzachi, ca deputat din partea românilor în Camera imperială de la Viena, pentru susținerea drepturilor și libertăților conaționalilor săi, a fost etichetat ca naționalist și acuzat că înclină înspre statul român. Prin răspunsul său, patriotul român a creionat crezul politic al întregii sale familii: „Noi ne iubim conaționali din monarhie și pe cei din afară de monarhie, pe cei din Ardeal, tot atît de mult ca și pe cei din Moldova cu acea simpatie care se observă între naționali și care e atît de explicabilă... Noi — zicea el mai departe — purtăm sus și tare frumosul steag național...”, dorind să arate dragostea de neam⁵⁹.

Bogata și diversă activitate desfășurată de această familie de patrioți români din Bucovina, ne face să subliniem că Hurmuzăchenii n-au precupețit nici o clipă, moment sau mijloc de a susține pe plan politic, cultural și religios „viața noastră de români în limba, datina și legea părinților noștri, viața de români precum ne-a făcut sfîntul D-zeu, simțind singele ilustru curgînd în vinele noastre, păstrînd tezaurul, pentru care mulți ne urăsc, dar pe care nimeni nu ni-l poate răpi vreodată, păstrînd mîndria anticei noastre origini și cultivînd virtuțile romane în inimile noastre”⁶⁰.

R E S U M É

Dans la XIX-ème siècle l'histoire des roumains est caractérisée par une intensification de leur lutte pour l'unité nationale et liberté sociale. La grande famille Hurmuzache a eu un rôle très spécial dans ce combat. Plus de cinquante années ses membres ont conduit

⁵⁵ Arh. St. Buc., fond Teodor Balan, dosar 49, f. 7.

⁵⁶ Alexandru Hurmuzachi, *Care e caracterul și tendința învățămîntului public la noi*, în „Foaia Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina”, IV, Cernăuți, 1868, nr. 3, p. 74.

⁵⁷ Arh. St. Buc., fond Teodor Balan, dosar 3*, f. 11.

⁵⁸ *Dictionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 443.

⁵⁹ Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzachi*, Cernăuți, 1924, p. 8.

⁶⁰ Grigore Nandriș, *Șaptezeci de ani ac la înființarea Societății pentru cultură*, Cernăuți, 1932, p. VII.

la lutte des roumains de Bukovine pour la préservation leur être national — c'est à dire leur langue, leur culture et leur foi — , pour leur libération de la domination autrichienne et pour l'union dans un seul état.

PRÉCIS

During the 19th century the history of the Romanians is dominated by a strengthening of their fight for national unity and social freedom. The Hurmuzache family played a very important part in this struggle. For more than fifty years its members were the leaders of the Romanians of Bukovina county in their efforts to preserve their national being — that is their language, culture and Church — , to get free from the Austrian domination and to unite with all the other Romanians into a single state.